

gnjila ter tem bolj škodljiva, ker se na to strohnelo podstavo naslanja poleg državnega tudi gospodarstvo vseh avtonomnih korporacij: dežel in okrajev, občin in trgovinskih zbornic!

A kaj sledi iz teh premis? Po mojem mnenji neizogibna nujna potreba, da korenito predrugačimo uravnavo direktnih davkov ter ž njimi vred državno in avtonomno gospodarstvo. Tega prepričanja mora prešinjen biti v prvi vrsti oni, kojemu je narodna volja izročila čast, da v javnih zastopih brani koristi in pravice prebivalstva. Slab poslanec, kateri se te dolžnosti ne zaveda ali kateri z malodušnim jadikovanjem dragoceni čas trati, mesto da bi se poprijel prepotrebnege dela!

In prilika za tako delavnost ponuja se baš sedaj Finančni minister izročil je uže pred poldrugim letom poslanski zbornici obširne načrte novih davčnih zakonov. Zbornica odstopila jih je v pretres davčnemu odseku, kateri je bil letos proglašen permanentnim. Skušal bodem, povedati svoje mnenje o vladnih predlogah ter o dosedanjih ukrepih davčnega odseka in njegovih pododsekov. Predstoječe vrstice, namenjene sedanjemu položaju, prolog naj bodejo kasnejšim izpeljavam, kajti kdor hoče pravilno ocenjati novo predložene zakonske načrte, ozirati se mora pred vsem na pravni položaj, ustvarjen po obstoječih zakonih ter na posledice, iz njih izvirajoče!

(Dalje prihodnjič.)

Fr. Šuklje.

O naravstvenej obvezanosti.

Piše dr. Janko Pajk.

VI.

Človeška svoboda nagib k obvezanosti.

(Konec.)

Iz rečenega sledí, da si z naravstveno svobodo nimamo misliti drugega nego samodoločbo volje po zakonih prirode, kateri so tudi zakoni človeškega duha. To samod-

ločbo imenujejo naravstveniki odločbo (determinacijo), po kateri dela sobstvo nezmotljivo po vnanjih vplivih in lastnih počutkih samó po svojem razumu. Njemu nasproti stoji neodločba (indeterminacija), t. j. sodba in dejanje po vsakršnih nagibih, nagnjenjih, počutkih in pomišljenjih, brez vse in vsake meje svobodnosti. Po nauku odločbe (determinizma) je človek v svojem mišljenji in delovanji navezan na gotove prirodne in naravne meje, katerih ne more preskočiti; po nauku neodločbe (indeterminizma) ne zna človeška svoboda v dejanji nobenih mej, nego je popolnoma samovlastna (absolutna), da sme storiti, kar se jej ljubi. V prirodoslovnem pomenu svobode ni nikake neomejenosti, pa tudi v dušeslovnem oziru človek ni neomejen, niti celó v hotenji; človek kot končna stvar, stoječa sredi posredstva, je temveč trdno privezana na zakone in slučajje posredstva. Da tudi v naravstvenem oziru ni samosvoje svobodnosti, ampak da je človek navezan, pokazali smo uže preje. Samó nemška domnevnost (idejalizem) domišlja si človeka popolnoma svobodnega. Takó tudi še Kant. Kant-ovo naravstvo je osnovano na načelo neodločbenosti ali „indeterminizma“, katerega imena sicer ne rabi. Njemu velja „volja“ za popolnoma „svojevlastno“ (avtonomno); svoboda dejanja ne vidi se mu privezana na nijeden čas, na nijedne okolnosti, na nijedno vrsto ali nasledstvo, celó ne na zvezo dušnih dogodkov mej seboj, nego sobstvo (subjekt) mu začina „vso vrsto (poredje) svojega bitja z vsakim dejanjem vnovič, torej od početka“¹⁾ To je posledica njegovega „domnevnega“ (idejalnega) nagledovanja dušnih dogodkov! — Vendar čutil pa je tudi Kant slabe posledice svojega nauka, po kojem bi uživala duša neko „razuzdanost“; trdèč, da dela vendarle človek v naravstvu ozirajoč se na néko „najvišje dobro“, torej se daje določevati vendar le po nekem „predmetu“ (objektu) v svojem dejanji!²⁾ Zato si je Kant izmislil svoj velewnik ali „imperativ“ in pa svoj „ti moraš déjati“, mesto da bi prosto priznal omejenost človeške svobode! — Ta pomankljaj Kant-ovega naravstva zapazil je Schopenhauer, kateri postavlja „vsesvetovno voljo“ na

¹⁾ Kritik der praktischen Vernunft, str. 114. in 117.).

²⁾ Prim. isto delo, str. 172. in 173.

mesto samovlastne Kantove laži — volje¹⁾ A tudi Schopenhauerjevo podjarmljenje človeške volje seza predaleč ter uničuje naravstveno obvezanost; ako sem žrtva svojega posredstva — kakor sodi Schopenhauer —, potem tudi nisem več odgovoren, nisem več zaméren! Iz te zadrege pomaga nauk o razvoju. Naravstvena načela, katera se sestavljajo iz človeške razsodnosti in iz naukov crpljenih iz dejanskih posledic, vidna so iz človeškega značaja, značaj pa je nasledstvo vsega duševnega in naravstvenega razvoja človeškega; v značaji združujeta se namreč duševna prošlost in vtis posredstva. A ker je s pojmom „razvoja“ združen tudi pojem „različnosti“ (variacije) — brez različnosti bi zastajalo vse telesno in duševno življenje —, zato ne vplivajo prejšnja dejanja pri človeku popolnoma na sledeča. Namesto nuje ali potrebnosti seza vmes človeški po izkušnjah razbistreni razum. In tu leži „svoboda“ človeška; tu tudi leži „obvezanost“ njegova! — Naj se primerjata značaj „odločenca“ (determinista) in „neodločenca“ (indeterminista)! Dušno stanje prvega podobno je ravnovesju pripravne ladje, katera o burji koleba, a ravnotežja ne izgubiva; dušno stanje neodločenca podobno je slabo napravljenej ladji, katera tudi pri tišini koleba in se pri prvej burji prevrača. Trdna načela so dobri krmarji v življenji človeškem.

Ali je pri načelu predodločbe (predestinacije) možna obvezanost? — Tako odločenost trde bogoslovci, po katerih nauku je usoda človeška od početka določena. — Pri tem načelu je človek stroj, a volja njegova ni več njemu lastna, nego nekemu zunaj njega stojéčemu, višemu činitelju. — Isto veljá o tvarnem (materijalističnem) naziranji svetá, po katerem je človek popolnoma odvisen od svetovnega ustrojstva. Odgovornost in obvezanost pa tudi tu ne ponehata; vsaj v čuvstvenem ali estetičnem oziru pogledovalcu vselej ostane to, kar je naravstveno, bodisi zlo, bodisi blágo, neugodno ali pa ugodno, po kojem vtisu dejanja presoja; sobstvena obvezanost pri pomankanji naravstvenega čuvstva se ve poneha. Zato „materijalizem“ ne poznava osobne obvezanosti,

Samodoločba k zlemu ali dobremu omejena je torej po razumu, volji, pa včasih tudi po okolnostih. Jedina volja še ne

¹⁾ Die Welt als Wille.

zadostuje, da se je naravstveno; to uči vsakdanje izkustvo.¹⁾ Zató je kriv nauk Sokratov in vseh njegovih naslednikov, ki tirjajo samó razum za naravstvenost; potem bojda človek ne more zgrešiti pravega dejanja. Aristotel pripomnil je dobro, da je treba tudi navoda in vaje k dobremu. Tudi pri najjasnejšem razumu zabrede človek prav lahko v nasprotno temu, kar ima za blago. Naj se pomisli, kakó mogočen je vpliv posredstva! Opačna vzgoja, polovičen pouk, prirojena lenost v mišljenji, krivi svétniki, včasih popustljivi predstojniki, lahkomišelní in razuzdani nagledi dotičnih dob časa, razvade kraja in določenega društva, včasih celó javne izpodbude in podražbe brezvestnih in v glavi razgretih vodij ljudstva, krivi narodni nazori, včasih povsem opačni naravstveni nauki in sto raznih okolnostij človeške družbe so prav silovite in mogo prav lahko plitve glave, neuke ljudi, céle stáliše in po céle narode okužiti v nenaravstvenem oziru. A zavedenci in popačenci niso nezamérni ali celó nedolžni; čemu pa niso okoristili darove svoje narave in glas svojega razuma? Čemu udajali so se slepo oblasti pohujšljivcev? Zakaj se niso potrudili, predavane jim nauke izkušati, pretehtavati in se jim ustavljati? — Ko bi se hotelo prezirati in odpuščati prestopke zavedencev, kje bi bila potem meja mej krivdo in nekrivdo, mej zamérnostjo in nezamérnostjo? Potem bi vsi ljudje brez vse razlike bili nedolžni in nekrivi!

Oni dobrohotniki, ki hoté vsako krivdo odpuščati in celó zagovarjati — češ, takó slaba je narava človeška! — so skriti nasprotniki naravstva. Ni res, da vsak gladnež mora krasti, in ni res, da vsak potrebnež mora bližnjika opleniti! Izkušnja nas učí prav nasprotnega. Da, tolmačiti se dadó največi prestopki in najhujša zločinstva, a samó zategadelj ne še tudi oproščati ali pa celó zagovarjati! —

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ V dosedanjih člankih popraviti naj se blagovoli „izkustvo“ za „izkuvstvo“.

